

درس خارج فقه استاد حمید درایتی

جلسه بیست و چهارم، ۵ آبان ۱۴۰۰

موضوع: کتاب الشركة/ شرکت تعاونی / شرائط صحت شرط

در برابر این احتمال، ممکن است ادعا شود که اختصاص داده شدن برخی از احکام در قرآن قرینه ای بر اهمیت ویژه ی آن ها باشد فلذا ممکن است این دو دسته احکام از جهت آثار و شرائط متفاوت باشند. در تأیید این دیدگاه می توان به حدیث لاتعداد [1] نیز تمسك نمود که امام علیه السلام بین اجزاء واجب نماز، قائل به تفاوت در حکم شده و ترك سهوی جزء نماز را فقط در خصوص پنج جزء (طهارة و وقت و قبله و رکوع و سجدة) موجب بطلان و وجوب إعاده دانستند در حالی که لازمه ی جزئیت آن است که ترك آن حتما بنابر سهو هم منجر به بطلان عمل شود. از طرفی دیگر در ذیل حدیث لاتعداد امام علیه السلام مستند این حکم را عدم امکان نقض فريضة به سنت عنوان نموده اند و نسبت به مفهوم سنت سه احتمال وجود دارد:

- مراد از سنت خصوص مستحبات باشد
 - مراد از سنت واجباتی باشد که از جانب پیامبر صلی الله علیه و آله تبیین شده است
 - مراد از سنت واجباتی باشد که توسط پیامبر صلی الله علیه و آله تشریع شده باشد.
- اگرچه احتمال اول در روایت منتفی است زیرا اولاً شکی نسبت به عدم نقض واجب به مستحب نیست و ثانياً سنت در کلام امام علیه السلام در قرائة و تشهّد تطبیق شده است و آن اجزاء قطعاً واجب هستند ؛ لکن دو احتمال دیگر در روایت جاری بوده و نتیجه ی آن، تفاوت بین احکام قرآنی (فريضة) و احکام سنت (سنت) و اختلاف رتبة خواهد بود.
- بدیهی است که بر اساس پذیرش اختلاف مراتب احکام، می توان ادعا نمود که حرام های قرآنی حتی با شرط، وجوب وفاء نداشته اما سایر حرام های الهی با شرط عنوان ثانوی پیدا کرده و وجوب وفاء خواهد داشت مانند حرمت صوم مسافر که به عنوان نذر وجوب پیدا می کند.

دلیل سوم - با توجه به اینکه اطاعت از پیامبر صلی الله علیه و آله به تصریح آیات متعددی از قرآن [2] مانند آیه شریفه ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [3] واجب می باشد، مخالفت با پیامبر مصداق از مصادیق مخالفت با قرآن بوده و در نتیجه آنچه معیار

عدم مخالفت شرط است، جمیع احکام الهی خواهد بود که لازمه ی آن توسعه ی مفهومی کتاب می باشد [4].

مرحوم آیت الله خوئی برای اثبات وجوب اطاعت پیامبر صلی الله علیه و آله به آیه ۷ سورة حشر [6] [5] تمسك نموده اند در حالی که احتمالات مختلفی در این آیه وجود دارد و با بودن این احتمالات، استدلال به آیه ناتمام خواهد بود. احتمالات آیه عبارتند از:

- آتاکم به معنای ایطاء باشد — در این صورت اطاعت از پیامبر مربوط به احکامی خواهد بود که حضرت از جانب الهی برای مردم آورده اند و در نتیجه تشریعات نبوی مشمول آیه نمی باشد.

- آتاکم به معنای إعطاء باشد:

- بدون در نظر سیاق آیه — در صورت اطاعت از پیامبر صلی الله علیه و آله نسبت به تمامی آنچه به مردم عرضه می کنند، واجب خواهد بود.

- با در نظر گرفتن سیاق آیه — در این صورت به قرینه سیاقیه آیه، وجوب أخذ و ترك مربوط به حصه ای از اموال فی خواهد بود که پیامبر صلی الله علیه و آله در مقام تقسیم اقدام می نمایند.

از آیات دیگری که مرحوم آیت الله خوئی می توانستند بدان تمسك نمایند، آیه شریفه {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ...} نساء ۵۹ است. در این آیه اگرچه اطاعت از پروردگار متعال حتما ارشادی است (بنابر نظر مرحوم آیت الله خوئی محذور مولویت آن تسلسل است)، اما نسبت به اطاعت رسول الله صلی الله علیه و آله دو احتمال وجود دارد:

- امر به اطاعت ارشادی باشد:

- اگر حکم ارشادی را مربوط به احکامی بدانیم که مفاد آن حکم عقلی بدیهی باشد — باتوجه به اینکه اطاعت از پیامبر صلی الله علیه و آله حکم بدیهی عقل نیست، مولوی بودن اطاعت از حضرت بلامانع است.

- اگر حکم ارشادی را مربوط به احکامی بدانیم که مولویت آن مستلزم تسلسل باشد — باتوجه به اینکه علت اطاعت پیامبر صلی الله علیه و آله، امر خداوند است و تسلسلی رخ نخواهد داد، مولوی بودن اطاعت حضرت بلامانع است.
- امر به اطاعت مولوی باشد — باتوجه به عدم وجود حکم بدیهی عقل و تسلسل، وجوب مولوی اطاعت از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله محذوری نخواهد داشت هرچند مستتبع آثاری نیز می باشد (مانند تعدد عقاب و ثواب).

[1] وسائل الشیعة، الشیخ الحر العاملی، ج ۵، ص ۴۷۰، أبواب أبواب أفعال الصلاة، باب ۱، ح ۱۴، ط آل البيت.

[2] {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا} نساء ۵۹ {وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا} نساء ۶۴ {مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا} نساء ۸۰ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ} انفال ۲۰ {وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ} نور ۵۶.

[3] حشر/سوره ۵۹، آیه ۷.

[4] مصباح الفقاهة، الخوئي، السيد أبو القاسم، ج ۷، ص ۳۱۴.

[5] حشر/سوره ۵۹، آیه ۷.

[6] { مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ }.